

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ІСПИТУ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 10.02.14 –
КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ
МОВИ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою Інституту філології
Протокол № 8 від 28 квітня 2015 р.
Обговорено і затверджено
кафедрою загального мовознавства
та класичної філології
1 квітня 2015 року
(протокол № 9)

Київ – 2015

1. Давньогрецька мова.

Загальне уявлення про давньогрецьку мову, її походження та місце у родині індоєвропейських мов. Роль аттичного діалекту в класичній і пізнішій періоди. Значення давньогрецької культури для розвитку європейської цивілізації: мови, літератури, мистецтва, філософської та наукової думки. Теоретико-лінгвістичне та загальнокультурне значення давньогрецької мови. Грецькі основи міжнародної наукової термінології. Культурні зв'язки Візантії та Київської Русі. Українсько-грецькі мовні зв'язки. Періодизація історії грецької мови.

Основні діалекти давньогрецької мови, їх локалізація та найважливіші літературні пам'ятки.

Фонетика

Історія грецького алфавіту і писемності: напрям письма, маюскули, мінускули, діакритичні та розділові знаки. Використання літер у цифровій функції. Графеми мілетського та халкідського алфавітів – прототипи кирилиці та латиниці.

Співвідношення графіки і фонетики. Еразмова і рейхлінова вимови, їх умовність та вплив на орфоепію грецизмів.

Система приголосних та голосних звуків. Дифтонги, їх передача латинською мовою та її посередницький вплив на вимову грецизмів.

Аспірація: *spiritus asper* (*πνεῦμα δασύ*), *spiritus lenis* (*πνεῦμα ψιλόν*).

Довгота і короткість голосних складів: за природою, за положенням. Наголос (*accentus*, *προσῳδία*); його види: гострий (*acutus*, *ὀξεῖα*), тупий (*gravis*, *βαρεῖα*), огорнений (*circumflexus*, *περισπασμός*).

Правила наголошування, зміна місця і виду наголосу. Проклітики та енклітики.

Основні фонетичні закони. Зміни у групах голосних та приголосних звуків. Контракція, елізія, афереза, апокопа, красис, асиміляція, дисиміляція, анаптика, епентеза.

Фонетичне освоєння грецизмів українською мовою.

Морфонологія

Типи грецького аблаута. Чергування голосних і дифтонгів в іменних та дієслівних формах. Типи авгмента. Типи редуплікації. Морфологічна роль наголосу.

Морфологія

Частини мови, їх характеристика. Грецька та латинська граматична термінологія.

Система імені (nomen, ὄνομα). Граматичні категорії імені: рід (genus, γένος), число (numerus, ἀριθμός), відмінок (casus, πτώσις). Основні значення відмінків.

Артикль, його походження, відмінювання. Категорія означеності/неозначеності. Субстантивація.

Система відмін. Універсальні для усіх трьох відмін правила наголошування. Словникова форма іменника та прикметника.

I відміна: іменники жіночого роду на α довгу та α коротку, іменники чоловічого роду на ας, ης. Універсальні правила наголошування для іменників I відміни; акцентуація іменників з основами на α довгу та α коротку. Контраговане відмінювання іменників першої відміни.

II відміна іменників усіх трьох родів. Контраговане відмінювання іменників другої відміни. Аттична друга відміна.

III відміна іменників: основи на приголосні, голосні, дифтонги. Наголошення односкладових іменників. Основи на приголосні: сонорні (λ, μ, ν, ρ), губні (β, π, φ), передньоязикові (δ, τ, θ), задньоязикові (γ, κ, χ), сполуки ντ, κτ, на -εσ, οσ, ασ. Основи на голосні: ο, ω, υ, дифтонги: αυ, ου. Основи з чергуванням ι/ε, ευ/ε. Відмінювання власних імен на -ης, -κλης. Іменники III відміни з особливостями відмінювання. Визначення роду за закінченням пом. sg. і кінцевими звуками основи.

Утворення форм двоїни усіх трьох відмін.

Морфологічне освоєння українською мовою запозичених грецьких іменників I-III відмін.

Прикметник (nomen adiectivum, ὄνομα ἐπίθετον). Система прикметника, класифікація всіх прикметників у звичайному ступені. Прикметники I-II відмін з флексіями -ος, -α, -ου та -ος, -η, -ου. Особливості наголошення форм жіночого роду. Прикметники II відміни з флексіями -ος, -ου. Контраговані прикметники I-II відмін та II відміни. Аттична II відміна прикметника. Прикметники III відміни з основами на -ν, -ρ, -εσ, губні, передньоязикові, задньоязикові приголосні. Прикметники I-III відмін з основами на -ντ, -ν/ε. Відмінювання прикметників πολὺς μέγας. Ступені порівняння із суфіксами -τερ-, -τατ-, -εστερ-, -εστατ-; -ιον-, -ιот-. Суплетивні ступені порівняння. Недостатні ступені при компарації. Аналітичний спосіб формоутворення. Відмінювання прикметників у вищому та найвищому ступенях.

Займенник (pronomen, ἀντωνυμία). Загальна характеристика системи займенника. Особові займенники, їх наголошені та енклітичні форми. Присвійні займенники, їх узгодження з особою підмета. Займенник αὐτός та його основні значення. Зворотні займенники, їх вживання для вираження присвійності. Займенник ἄλλος, взаємний займенник. Займенники вказівні, відносні, питальні та неозначені. Заперечні займенники. Співвідносні займенники.

Числівник (nomen numerale, ὄνομα ἀριθμητικόν). Кількісні та порядкові числівники, їх відмінювання. Узгодження кількісних числівників з іменниками. Утворення форм складених кількісних та порядкових числівників. Числівникові прислівники.

Прислівник (adverbium, ἐπίρρημα). Характеристика системи прислівника. Відприкметникові прислівники, їх компарація. Адвербалізація інших частин мови. Суфікси прислівників -ι, -θι, -σι, -θει, -δε, -σε (-ζει).

Дієслово (verbum, ῥήμα). Основні граматичні категорії дієслова: вид, час, спосіб, стан, особа, число. Головні та історичні часи. Особові та неособові форми дієслова. Система особових закінчень. Наголос у дієслівних формах. Поділ на дієвідміни; тематичні та атематичні основи. Основи дієслова: презентна, аористна, перфектна. Поняття дієслівної основи. Запис дієслів у словнику.

Категорія часу (tempus, χρόνος): praesens (ἐνεστώς), imperfectum (παράτατικός), futurum (μέλλων), aoristus (ἀόριστος), perfectum (παρακείμενος), plusquamperfectum (ὑπερσυντελικός). Часові ознаки – суфікси та явища, що супроводжують їх приєднання до дієслівної основи. Система перших (слабких) та других (сильних) часів. Авгментація: складовий авгмент (augmentum syllabicum, ἀύξεις συλλαβική), часовий авгмент (augmentum temporale, ἀύξεις χρονική). Особливості авгментації дієслів з первісними початковими F, σ, j. Авгментація складених дієслів. Редуплікація у системі перфекта, її типи та особливості. Редуплікація складених дієслів.

Категорія способу (modus, ἔγκλισις): дійсний (indicativus, ὀριστική), умовний (coniunctivus, ὑποτακτική), бажальний (optativus, εὐκτική), наказовий (imperativus, προστακτική). Ознаки способів.

Категорія стану (genus, διάθεσις): активний (activum, ἐνεργητική), медіальний (medium, μέση), пасивний (passivum, παθητική). Значення медіального стану.

Категорія числа (numerus, ἀριθμός): однина (singularis, ἐνικός), множина (pluralis, πληθυντικός), двоїна (dualis, δυικός).

Категорія особи (persona, πρόσωπον).

Неособові форми. Неозначена форма (infinitivus, ἀπαρέμφατος). Система інфінітивів. Дієприкметник (participium, μετοχή). Віддієслівний прикметник (adjectivum verbale, ῥηματικὸν ἐπίθετον).

Відносно-часове та видове значення способів, неозначеної форми та дієприкметника.

Дієслова I дієвідміни (тематичний тип): система парадигм. Поділ на групи за характеристикою кінцевих звуків основи: verba pura, muta, liquida; особливості формоутворення для кожного типу. Перші чотири класи (I-IV) правильних дієслів та чотири класи (V-VIII) неправильних дієслів. Співвідношення у них між презентною та дієслівною основами.

Дієслова II дієвідміни (атематичний тип); спільні риси та відмінності порівняно з дієсловами I дієвідміни. Поділ на класи: дієслова I класу δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι та недостатні дієслова; дієслова II класу з інфіксами -νυ-, -νινυ-. Дієслова οἶδα, εἶμι, εἶμι, φημί, κάθημαι, κείμαι.

Депонентні дієслова та депонентне значення окремих дієслівних форм. Семантичне співвідношення між формами перших і других часів.

Прийменник (praepositio, πρόθεσις). Система прийменника, їх походження та керування. Синонімія прийменників.

Сполучник (coniunctio, συνδεσμός). Сполучники сурядності та підрядності.

Частка (particula, μόριον). Стверджувальні, підсилювальні, питальні, модальні частки, заперечні частки οὐ і μή.

Вигук (exclamatio, ἐπιφώνησις). Класифікація вигуків за способами утворення та значенням.

Основні відомості з синтаксису у курсі морфології

Порядок слів у реченні. Узгодження підмета і присудка, їх еліпсис. Іменний присудок; подвійний називний відмінок (nominativus duplex) та подвійний знахідний відмінок (accusativus duplex). Вживання та пропуск артикля. Субстантивація. Вживання у реченні простих і складних заперечень. Основні синтаксичні функції відмінків: genetivus comparationis, genetivus partitivus та інші типи, які спорадично зустрічаються у матеріалі для читання (dativus commodi, accusativus temporis, genetivus obiectivus atque subiectivus etc.). Конструкція “родовий самостійний” (genetivus absolutus). Інфінітивні звороти: знахідний відмінок з неозначеною формою (accusativus cum infinitivo), називний відмінок з неозначеною формою (nominativus cum infinitivo). Атрибутивне і предикативне означення у системі прикметника, займенника, дієприкметника. Вираження присвійності займенниками. Особливості узгодження числівників з іменниками. Прийменникове керування. Дієслівне керування, складні дієслова та залежність їх керування від семантики. Значення часів у системі дієслова. Вживання кон'юнктива і оптатива у незалежних та підрядних реченнях. Послідовність способів (consecutio modorum).

Лексика та фразеологія

Основні параметри лексики: полісемія, синонімія, антонімія, омонімія. Лексико-семантичні групи. Успадкована та запозичена лексика. Діалектний принцип підходу до системи грецької лексики. Діахронний аспект; архаїзми та неологізми. Штучні діалектизми. Фразеологічні одиниці. Фразеологізми. Ідіоми. Гноми.

Словотворення

Поняття кореня, основи, флексії і форманта.

Словоскладання та його принципи (копуляція, субординація). Морфонологічні засоби композиції (з'єднувальні голосні, безсполучникова композиція). Наголос у композитах. Лексико-семантична регулярність кінцевих формант та просодійних змін.

Види конверсії (субстантивізація, ад'єктивація, адвербіалізація тощо).

Суфіксація у системі імені. Суфікси діяча, дії, стану, результату, знаряддя чи об'єкта дії, місця дії, якості або властивості. Словотвірні моделі демінутивів, патронімів, етнічно-територіальних імен. Утворення іменників на позначення осіб жіночої статі.

Суфіксація у системі дієслова. Десубстантивні, деад'єктивні та девербативні дієслова.

Суфікси прислівників. Прислівники відіменного та віддієслівного походження. Префіксація в системі імені та дієслова. Найуживаніші префікси. Залежність дієслівного керування від полісемії префіксів.

Синтаксис

Підмет і присудок, їх вираження, узгодження та випадки еліпсису.

Артикль, його значення, вживання та пропуск.

Синтаксис відмінків. Прямі відмінки (casus recti, *πτώσεις ὀρθαί*).

Називний відмінок (nominativus, *ὀνομαστική*): називний іменного предиката, подвійний називний (duplex, *διπλή*). Кличний відмінок (vocativus, *κλητική*). Непрямі відмінки (casus obliqui, *πτώσεις πλάγιαί*). Знахідний відмінок (accusativus, *ἀντικειμένη*): зовнішнього об'єкта (*τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου*), внутрішнього об'єкта (*τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀντικειμένου*), подвійний (duplex, *διπλή*), відношення (relationis, *τῆς ἀναφορᾶς*), місця (loci, *τοῦ τόπου*), часу (temporis, *τοῦ χρόνου*), прислівниковий (adverbialis, *ἐπιρρηματική*). Родовий відмінок (genetivus, *γενική*). Родовий у власній функції: власника (possessivus, *κτητική*), характеризуючий (characteristicus, *κατηγορηματική*), походження (originis, *τῆς καταγωγῆς*), підмета і додатка (subiectivus vel obiectivus, *ὑποκειμενική, ἀντικειμενική*), розділовий (partitivus, *διαιρετική*), властивості (qualitativus, *τῆς ιδιότητος*), матеріалу (materiae, *τῆς ὕλης*), вартості (pretii, *τῆς ἀξίας*), достатку (copiae, *τῆς πλησμονῆς*), нестачі (inopiae, *τῆς στέρησεως*), провини (crimini, *τῆς ποινῆς*), часу (temporis, *τοῦ χρόνου*), місця (loci, *τοῦ τόπου*). Родовий у значенні аблатива: причини (causae, *τῆς αἰτίας*), порівняння (comparationis, *τῆς παραθέσεως*), віддалення (separationis, *τοῦ χωρισμοῦ*). Давальний відмінок (dativus, *δοτική*). Давальний у власній функції: непрямого додатку, інтересу (commodi vel incommodi, *χαριστική, ἀντιχαριστική*), почуття (ethicus, *ἠθική*), виконавця (auctoris, *τοῦ ἐνεργοῦντος προσώπου*), приналежності чи використання (possessivus, *κτητική*). Давальний у значенні інструменталія: супроводу (comitativus, *τῆς συνοδείας*), спільноти (sociativus, *κοινωνίας*), знаряддя (instrumenti, *τοῦ ὀργάνου*), способу (modi, *τοῦ τρόπου*), міри (mensurae, *τοῦ μέτρου*), причини (causae, *τῆς αἰτίας*). Давальний у значенні локатива: місця (loci, *τοῦ τόπου*), часу (temporis, *τοῦ χρόνου*).

Прийменник (praepositio, *πρόθεσις*). Прийменники властиві: які керують одним відмінком (*ἀπό, ἀντί, ἐξ, πρό, ἐν, σύν, ἀνά, εἰς*), які керують двома відмінками (*διά, κατά, μετά, ὑπέρ*), які керують трьома відмінками (*ἀμφί, ἐπί, παρά, περί, πρός, ὑπό*). Прийменники невластиві. Прислівники у якості прийменників. Займенник. Особливості у вживанні займенників, атракція відмінка відносного займенника.

Дієслово (verbum, *ῥῆμα*). Значення часів у дійсному способі. Значення часів у кон'юнктиві, оптативі, імперативі, інфінітиві та дієприкметнику. Стани: активний, медіальний, пасивний. Способи (modus, *ἔγκλισις*). Дійсний спосіб (indicativus, *ὀριστική*): дійсності (realis), можливості (potentialis), недійсності (irrealis). Умовний спосіб (coniunctivus, *ὑποτακτική*). Кон'юнктив у незалежних реченнях: заохочення (hortativus), заборони (prohibitivus), сумніву (dubitativus), проспективний (prospectivus). Бажальний спосіб (optativus, *ἐὐκτική*). Оптатив без *ἄν* (voluptativus), з

часткою *ἄν* (potentialis). Вираження ірреальних бажання та можливості. Наказовий спосіб (imperativus, *προστακτική*). Неозначена форма (infinitivus, *ἄπαρέμφατος*). Інфінітив: у ролі підмета (subiectivus), у ролі додатка (obiectivus), мети (finalis), обмеження (limitationis), у значенні імператива, самостійний (absolutus), субстантивований. Знахідний відмінок з неозначеною формою (accusativus cum infinitivo). Називний відмінок з неозначеною формою (nominativus cum infinitivo). Дієприкметник (participium, *μετοχή*): attributivum, praedicativum, coniunctivum, absolutum. Родовий самостійний (genetivus absolutus, *γενική ἀπόλυτος*). Знахідний самостійний (accusativus absolutus, *ἀιτιατική ἀπόλυτος*). Називний самостійний (nominativus absolutus, *ὀνομαστική ἀπόλυτος*). Віддієслівні прикметники (adiectiva verbalia, *ῥηματικὰ ἐπίθετα*). Безособові дієслова.

Складнопідрядні речення. Послідовність вживання способів у підрядних реченнях (consecutio modorum). Підрядні питальні речення. Непряма мова. Підрядні додаткові речення. Підрядні речення причини, мети, наслідку. Підрядні умовні, допустові. Види умовних періодів (реальний, евентуальний, потенціальний, ірреальний, змішаний). Підрядні речення часу. Означальні підрядні речення.

Частки (particulae, *μόρια*).

Сполучники (coniunctione, *συνδεσμοί*): з'єднувальні (copulativae, *συνπλεκτικοί*), розділові (disiunctivi, *διαζευκτικοί*), протиставні (adversativae, *ἀναθετικοί*), причинові (causale, *ἀιτιολογικοί*), наслідкові (consecutivae, *συνπερασματικοί*). Безсполучниковий зв'язок.

Заперечення. Вживання заперечних часток *οὐ* і *μή* та складених з ними заперечних слів.

Фігури синтаксичного узгодження: за смыслом (*κατὰ σύνεσιν*), притягнення (*ἔλξις*), пролепсис, еліпсис, симфирса, еналага, анаколуф.

Стилістика

Фігури (*σχήματα*). Фігури слова: повторення (анафора, епіфора, симплока, охоплення (*κύκλος*), антиметабола, поліптотон, гомеоптотон, омеотелевтон, паралелізм, хіазм, синатреза, гіпербатон, градація, випередження (*προθύστερον*) і параномазія. Фігури думки: вигук (*ἐπιφώνησις*), апострофа, риторичне запитання, корекція (*ἐπανόρθωσις*), антитеза, оксиморон, апосіопеза, зевгма та інші. Тропи (*τρόποι*): метафора, персоніфікація (*προσωποποία*), метонімія, сінекдоха, антономазія, перифраза, уподібнення (*παρομοίωσις*), літота, гіпербола, алегорія, іронія та інші.

Давньогрецька діалектологія

Іонійський діалект. Морфологічні та фонетичні особливості іонійського діалекту.

Дорійський діалект. Морфологічні та фонетичні особливості дорійського діалекту.

Еолійський діалект. Морфологічні та фонетичні особливості еолійського діалекту.

Основні особливості Гомерівського діалекту.

Особливості мови Геродота.

Морфологічні та фонетичні особливості діалекту койне.

Тексти для читання

Гомер “Іліада” (1 книга) та “Одіссея” (1 книга).
Елегійна лірика: Тіртеї “Беззаконність”, Солон: “Поради самому собі”.
Монодичний мелос: окремі поетичні твори Сапфо, Алкея, Анакреонта.
Есхіл “Семеро проти Фів”, Еврипід “Медея”, Софокл “Антігона”
(фрагменти).
Ксенофонт “Анабазис. Книга 1”.
Геродот «Історії». Книга 4. «Мельпомена».
Демосфен “Про вінок”.
Платон. “Апологія Сократа”, “Бенкет”.
Аристотель “Поетика”.

Література:

1. Белов А. М. Древнегреческая и латинская просодика : мора, ударение, ритмика : автореферат дис. ... доктора филологических наук : 10.02.20, 10.02.14 / Белов Алексей Михайлович; [Место защиты: Ин-т языкознания РАН]. – М., 2011. – 35 с.
2. Буробин Р. В. Родовая ситуация в готском, древнеанглийском и древнеисландском языках : С привлечением сравнительного материала латинского, древнегреческого и славянских языков : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.02.19. – М., 2002. – 226 с.
3. Вакулик І. І. Давньогрецька та латинська мови як джерело сучасної наукової термінології : монографія / І. І. Вакулик. - Київ : НУБіП України, 2014. - 237 с.
4. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь. - С.-П., 1899, 5-е издание 1899, репринт 1991. – 694 с.
5. Гончарова О. М. Давньогрецька риторика як теоретичний дискурс. Аристотель: від метатеорії до інструменталістської теорії риторики / О. М. Гончарова // Вісн. Держ. акад. керів. кадрів культури і мистец. - 2008. - № 4. - С. 26-31.
6. Древнегреческо-русский словарь. Сост. И.Х.Дворецкий: В 2 т. - М., 1958.
7. Звонська Л. Л. Генеза парадигми темпоральності у давньогрецькій мові : Моногр. / Л. Л. Звонська. - К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. - 257 с.
8. Звонська Л. Л. Історія грецької мови : Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. Л. Звонська; Київ. нац. лінгв. ун-т. - К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. - 384 с.
9. Звонська-Денисюк Л.Л. Давньогрецька мова: Підручник. - К., 1997. - 608 с.
10. Казанская М. Н. Стилистика введения прямой речи у Геродота : автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.14 / Казанская Мария Николаевна; [Место защиты: С.-Петербург. гос. ун-т]. – СПб., 2013. – 26 с.
11. Козаржевский А.Ч. Учебник древнегреческого языка. - М., 1975. - 408 с.

12. Крюкова Н. М. Категория высокой степени признака в греческом языке : Древнегреческий и новогреческий период : автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.14 / МГУ. – М., 1990. – 26 с.
13. Кудрявский Д.Н. Грамматика древнегреческого языка. - Тарту, 1964. - 353с.
14. Лазер-Паньків О. В. Архаїзаторські тенденції у мові грецької історіографії II - III ст. (на матеріалі твору Аппіана "Анабазис Александра") : Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.14 / О. В. Лазер-Паньків; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т філол. - К., 2007. - 19 с.
15. Мейе А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков / А. Мейе ; Пер.Д.Кудрявского и доп. по седьмому фр. изд. А. Сухотиным под ред. и с примеч. Р. Шор ; Вступ. ст. М. Сергиевского. – М. : УРСС, 2002 (Плавск (Тул. обл.) : ООО Орбита). – 509 с.
16. Николаев А. С. Индоевропейские акцентно-аблаутные парадигмы и их отражение в древнегреческом языке : автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.20 / Ин-т лингвист. исслед. РАН (СПб). - Санкт-Петербург, 2006. – 26 с.
17. Славятинская М.Н. Учебник древнегреческого языка. - М., 1996, т.1-2.
18. Соболевский С.И. Древнегреческий язык: Учебник. - М., 1948. - 614 с.
19. Шантрен П. Историческая морфология греческого языка / П. Шантрен ; пер. со второго фр. изд., прил. и предисл. Я. М. Боровского. – Москва : URSS, 2010. – 336 с.
20. Kühner R. Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache. Teil 1. Abt. I. — Hannover und. Lpz.: Verl. der Hahnschen Hofbuch, 1869. — 976 S.
21. Kühner R. Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache. Teil 2. — Hannover und. Lpz.: Verl. der Hahnschen Hofbuch, 1904. — 714 S.
22. Palmer L.R. The Greek Language. London: Faber, 1979. - 360 s.
23. Schwyzer Ed. Griechische Grammatik. B.I Allgemeiner Teil. Lautlehre, Wortbildung und Flexion; 2 Aufl. München: C. Beck, 1953. - XLII+242 s.; Griechische Grammatik / Hrsg. von A.Debvunner. B. II. Syntax und syntaktische Stilistik. - München: C.Beck, 1950. - XXII+714 s.

2. Латинська мова.

Латинська мова в індоєвропейській сім'ї мов. Періодизація історії латинської мови. Пам'ятки римської писемності. Письмова і народно-розмовна латинська мова (*sermo vulgaris*) як джерело романських мов. Вплив латинської мови на германські та слов'янські мови. Середньовічна латина як продовження письмової латинської мови. Доля латинської літературної мови після падіння Західної Римської імперії та її роль в історії європейської світової культури.

Фонетика і графіка

Латинський алфавіт і його походження. Характер і місце латинського наголосу. Основні закони історичної фонетики: закон ротацізму, асиміляція і дисиміляція, спрощення груп приголосних, позиційні зміни голосних, синкопа й апокопа, гаплогія, анаптикса).

Морфонологія

Явище аблаута в праіндоєвропейській мові та його сліди в латинській мові. Презентна та перфектна редуплікація. Носові інфікси в презентних основах.

Морфологія

Флективний характер граматики латинської мови. Співвідношення граматичної будови латинської і слов'янських мов. Частина мови в латині.

Іменник (*nomen substantivum*)

Грамматичні категорії іменників: рід (*genus*), число (*numerus*), відмінок (*casus*). Розподіл іменників за п'ятьма відмінами. Відмінювання іменників грецького походження.

Прикметники (*nomina adiectiva*).

Розподіл прикметників за трьома типами відмін іменників. Прикметники I та II відмін, їх історичні основи на -a- та -o/e-. Наявність прикметників з цими основами в старослов'янській, давньогрецькій та українській мовах. Прикметники III відміни трьох, двох і одного закінчення відповідно до кількості родових закінчень у називному відмінку однини. Парадигми відмінювання. Узгодження прикметників з іменниками. Прикметники двох закінчень як відображення давнього розподілу іменників на два роди: активний і пасивний.

Ступені порівняння прикметників: суфіксальні й описові (аналітичні) і суплетивні. Способи ступенювання прикметників. *Ablativus comparationis*. Найвищий ступінь порівняння (*gradus superlativus*), його абсолютне й відносне значення. *Genetivus partitivus*. Суплетивні ступені порівняння, причини їх виникнення. Прикметники, які мають тільки один ступінь порівняння. Ступені порівняння прикметників применникового походження. Відмінювання прикметників у вищому та найвищому ступенях.

Прислівники (*adverbia*)

Самостійні прислівники. Прислівники, похідні від прикметників I, II, III відміни. Прислівники применникового походження. Адвербіалізація відмінкових форм іменників, прикметників, займенників. Ступенювання прислівників.

Займенники (*pronomina*)

Семантичні розряди займенників.

Числівники (numeralia)

Розряди числівників: кількісні (cardinalia), порядкові (ordinalia), розділові (distributiva), прислівникові (adverbia). Утворення кількісних числівників. Відмінювання кількісних, порядкових, розділових числівників. Особливості узгодження числівників з іменниками. Генетична спорідненість числівників у ряді індоєвропейських мов. Римські цифри. Римський календар.

Дієслово (verbum)

Загальноіндоєвропейські категорії дієслова: особа (persona), число (numerus), час (tempus), спосіб (modus), стан (genus). Особові і неособові дієслівні форми (verbum finitum et verbum infinitum). Основа на -a (I дієвідміна), основа на -e (II дієвідміна), основа на короткій тематичній -e з попереднім приголосним або -u та основа на -i (III дієвідміна), основа на -i (IV дієвідміна). Три способи дієслова: imperativus, indicativus, coniunctivus. Наказова форма дієслова. Утворення активного і пасивного стану. Утворення часів системи інфекта дійсного способу: praesens, imperfectum, futurum I. Суфікси часових і способових форм. Генетична близькість особових закінчень активного стану в індоєвропейських мовах. Утворення часів системи перфекта дійсного способу активного і пасивного стану: perfectum, plusquamperfectum, futurum II. Суфікси і особові закінчення активного стану часів системи перфекта. Аналітичні форми пасивного стану часів системи перфекта. Типологічна спорідненість форм пасивного стану часів системи перфекта з формами пасивного стану в індоєвропейських мовах, зокрема в українській мові. Утворення форм часів кон'юнктива (praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum) та імператива. Утворення неособових форм у системі латинського дієслова: infinitivus (інфінітив теперішнього, минулого, майбутнього часів), participium (дієприкметник теперішнього часу активного стану, минулого часу пасивного стану, майбутнього часу активного стану), supinum, gerundium, gerundivum та їх відмінювання. Відкладні і напіввідкладні дієслова (verba deponentia et semideponentia). Суплетивність основ окремих латинських дієслів. Неправильні дієслова: fio, fero, eo, volo, polo, malo, edo і похідні від них. Відмінювання дієслова esse і похідних від нього. Дієслова з дефектною парадигмою: odi, coepi, aio, memini, inquam. Безособові дієслова. Описове дієвідмінювання (coniugatio periphrastica) в активному і пасивному станах.

Прийменники (praepositiones).

Походження прийменників. Значення прийменників. Вживання прийменників з акузативом. Вживання прийменників з аблятивом. Вживання прийменників з обома відмінками. Прийменники-префікси у складних словах.

Постпозитивні прийменники *causa, gratia* з генетивом. Порівняльна характеристика керування в латинській та українській мовах.

Частки

Частки питальні, вказівні, підсилювальні, неозначені. Заперечення та їх види.

Вигук

Відмінки імен, які вживаються з вигуками.

Словотвір

Прості і складні слова (*verba simplicia et composita*). Основні способи словотвору в латинській мові: афіксація (префіксація, суфіксація), словоскладання, конверсія. Основні види конверсії: субстантивація, ад'єктивація, адвербіалізація.

Синтаксис

Просте речення

Просте непоширене і просте поширене речення. Предикація; головні члени речення, способи їх вираження. Особливості вживання особових займенників-підметів. Простий і складений присудок. Відмінок іменної частини присудка. Узгодження присудка з кількома підметами. Узгодження за змістом. Зворотне узгодження вказівного займенника-підмета. Заперечення в структурі латинського речення. Другорядні члени речення. Прямий та непрямий додатки. Пасивна конструкція; *ablativus auctoris et instrumenti*. Означення узгоджене та неузгоджене. Предикативне означення. Апозитивна предифікація. *Accusativus duplex, nominativus duplex*. Найбільш частотний порядок членів простого речення. Функціональна семантика відмінкових форм (синтаксис відмінків).

Nominativus. Відмінок підмета, іменної частини присудка, предикатива.

Vocativus. Заміна вокатива номінативом.

Genetivus. Родовий непрямого додатка при дієсловах і при іменниках та прикметниках. *Genetivus relationis, coriae, pretii, criminis; genetivus obiectivus*. Родовий неузгодженого означення і присудка. *Genetivus possessivus, subiectivus, explicativus, partitivus, deneris. Genetivus qualitatis*.

Dativus. Датив у дієслівному керуванні. *Dativus auctoris*; датив при герундиві. *Dativus commodi et incommodi; dativus finalis; dativus duplex. Dativus ethicus*. Давальний напрямку.

Accusativus. Акузатив у дієслівному керуванні. Два прямих додатка при одному дієслові (знахідний особи і речі та ін.), їх відмінність від *accusativus duplex*. Знахідний внутрішнього додатка. *Accusativus adverbialis. Accusativus exclamationis*. Акузатив простору, часу, напрямку. *Accusativus graecus*.

Ablativus як результат злиття трьох різних відмінків. Власне аблативні функції: аблатив "вихідного пункту"; *ablativus separationis, inopiae, originis*,

comparationis. Зв'язок ablativus auctoris з аблативним колом значень. Функції орудного відмінка: ablativus instrumenti, copiae, pretii, causae, limitationis, mensurae. Ablativus sociativus, modi, qualitatis. Функції місцевого відмінка: ablativus loci, ablativus temporis. Рештки колишнього локатива.

Функціональна семантика дієслівних форм.

Інфінітив, його об'єктивні та суб'єктивні функції; відмінок його іменного компонента. Іменні та дієслівні синтаксичні риси інфінітива. Infinitivus historicus. Відносно-часове значення інфінітивних форм. Accusativus cum infinitivo. Можливості переходу між цими зворотами.

Герундив, його співвідношення з інфінітивом. Іменні та дієслівні синтаксичні риси герундія. Аблатив герундія.

Герундив. Атрибутивне, предикативне, апозитивно-предикатне вживання герундіва. Безособові конструкції з герундивом.

Supinum I. Способи вираження мети в латинській мові.

Supinum II.

Participia, їх відносно-часове значення. Атрибутивне, предикативне, апозитивно-предикатне вживання дієприкметників. Participium coniunctum. Ablativus absolutus з дієприкметником та без дієприкметника.

Вживання часів і способів у незалежному реченні. Загальна характеристика індикатива, імператива й кон'юнктива. Основні функції часів індикатива. Praesens historicum. Perfectum praesens. Imperfectum de conatu. Функції імператива. Функції кон'юнктива в незалежних реченнях: для вираження волі і бажань - coniunctivus hortativus, imperativus (iussivus), prohibitivus, optativus; для вираження припущення і можливості - coniunctivus concessivus, dubitativus, potentialis.

Складне речення

Вживання часів і способів у підрядних реченнях. Паратаксис і гіпотаксис, їх зв'язок зі стилем мовлення. Consecutio temporum. Непряме питання.

Підрядні речення-додатки. Підрядні зі сполучником quin при non dubito. Додаткові речення при verba timendi, при дієсловах і виразах перешкоди. Підрядні з ut (ne) obiectivum при дієсловах волевиявлення.

Підрядні речення мети з ut (ne) finale.

Складнопідрядні речення зі сполучниками ut explicativum та quod explicativum.

Підрядні наслідкові. Відхилення від consecutio temporum при ut consecutivum.

Підрядні речення часу. Сполучник cum з індикативом: cum temporale, iterativus, inversum, explicativus. Сполучник cum з кон'юнктивом: cum historicum, cum characteristicum. Підрядні часу з іншими сполучниками: postquam, ut, ubi, ut primum та ін. з індикативом; dum, donec, quod, antequam, priusquam з індикативом і кон'юнктивом.

Підрядні причинові. Cum causale з кон'юнктивом. Quod, quia, quoniam та ін. сполучники з індикативом і кон'юнктивом.

Підрядні порівняльні речення з ut comparativus та з іншими сполучниками.

Підрядні допустові. *Quamquam* з індикативом і кон'юнктивом. Підрядні з *ut concessivum*. *Consecutio temporum* у підрядних реченнях з *cum concessivum* і з *cum adversativum*. Підрядні допустові з *etsi, etiamsi, tametsi*.

Підрядні умовні речення (зі сполучниками *si, nisi, ni*). Умовний період. *Casus realis; casus potentialis; casus irrealis*; мішані випадки. Часи індикатива й кон'юнктива в умовних періодах.

Вживання часів кон'юнктива в умовно-порівняльних реченнях (з *quasi, ut si, velut si, ac si* та ін.) і в умовно-бажальних реченнях (зі сполучниками *dum, modo, dummodo, dum ne* та ін.).

Підрядні речення-означення. Підрядне означальне з індикативом. Означально-обставинні підрядні речення з кон'юнктивом на позначення фінальних, наслідкових, причинових, умовних та допустових семантичних відтінків.

Непряма мова. Оформлення головних та підрядних речень у непрякій мові (*accusativus cum infinitivo* та кон'юнктив у непрякій мові). Займенники в непрякій мові.

Accusatio modi (уподібнення способів).

Лексика

Склад латинської лексики за походженням: успадковані слова та запозичення етрусського, грецького, кельтського, германського походження. Стилистична диференціація латинської лексики - літературні слова і діалектизми та елементи просторіччя, архаїзми та неологізми, експресивно-емоційні слова. Полісемія, синонімія, антонімія, омонімія в латинській лексиці.

Лексичне багатство латинської мови

Латинська лексика як основа інтернаціональної термінології (соціально-політичної, лінгвістичної, літературознавчої, юридичної, медичної, біологічної тощо). Засвоєння латинської лексики і термінології новими мовами:

1. Запозичення;
2. Запозичення з переосмисленням;
3. Створення нових термінів на базі латинських і грецьких коренів і словотворчих префіксів.

Латинська фразеологія (прислів'я, приказки, сентенції, крилаті вислови).

Античне віршування

Квантитативне віршування. Основні поняття античної метрики. Поняття квантитативного віршування. Історія досліджень античної метрики. Довгота та короткість складів. Основні символи та позначення, які використовуються у метриці. Поняття стопи. Види стоп. Взаємозаміна довготи і короткості. Поняття розміру, арси, тези, вірша, строфи, анакрузи, цезури.

Дактилічний гекзаметр. Структура та жанри поетичних творів, написаних дактилічним гекзаметром. Цезура та її види. Заміна дактиля спондеєм. Елегійний дистих. Структура та жанри поетичних творів, написаних елегійним дистихом.

Ямби. Ямбічні триметри та тетраметри. Ямбічний сенар. Холіямб, або скадзон. Ямбічна строфа. Хореї. Каталектичний трохеїчний диметр. Ітіфалік. Хореїчний тетраметр. Гіппонактів вірш. Гіппонактова строфа.

Логаеди. Гліконеїв вірш (Versus Glyconius). Алкманів вірш (Versus Alcmanicus). Дактилічний пентемімер (hemiepes). Архілохів вірш. Сапфічний вірш. Сапфічний вірш менший. Асклепіадів вірш. Малий Асклепіадів вірш. Великий Асклепіадів вірш. Анакреонтів вірш. Симміасів вірш. Просодичний вірш. Паремійний вірш. Епіонік полісхемний. Ферекратівський вірш (Ферекратей). Адоніїв вірш (Адоній, Adonius). Алкеїв дев'ятискладовий вірш. Алкеїв десятискладовий вірш. Алкеїв одинадцятискладовий вірш. Фалекейський одинадцятискладовий вірш (hendecasyllabus). Аристофанів вірш. Пріапейв вірш. Праксілейон. Іонічний висхідний акаталектичний декаметр. Елегіямб. Ямбелегійний вірш (ямбелег). Сотадей. Кратинів вірш. Евполідів вірш.

Строфи, які складаються із повторення одного вірша. Асклепіадова перша строфа. Асклепіадова п'ята строфа. Іонічний висхідний акаталектичний декаметр (Decameter ionicus a minore acatalectus). Героїчний вірш. Триметр ямбічний акаталектичний. Пріапеева строфа. Фалекейський одинадцятискладник. Холіямбічна строфа.

Строфи, які складаються із двох віршів (дистихи). Алкманова строфа. Архілохова друга строфа. Архілохова третя строфа. Асклепіадова четверта строфа. Елегіямбічна строфа. Сапфічна менша строфа. Пітіямбова строфа перша. Пітіямбова строфа друга. Холіямбічна строфа.

Строфи, які складаються із чотирьох віршів (тетрастихи). Асклепіадова друга строфа. Асклепіадова третя строфа. Сапфічна менша строфа. Алкеева строфа. Анакреонтова більша строфа. Метричні системи Івіка, Коринни, Піндара. Строфи в хорових частинах хорової лірики.

Тексти для читання

Гай Валерій Катулл. Ліричні вірші до Лесбії (V, VIII, LXXXVII, LXXXV); епіграми.

Вергілій «Буколіки» (I еклога), «Геогіки» (Пролог I, 1-5; II, 490-540), «Енеїда» (Пролог, I, 1-53; II, 40-56; IV, 1-38).

Горацій «Ямбічні пісні» (IV, VII, IX); «Пісні» (I, III, IV).

Тіт Лівій «Про заснування Риму» (I, II).

Овідій «Метаморфози» (I, 89-150).

Корнелій Тацит «Історія» (Передмова, I 1, 1-3, 2).

Йордан «Хроніка» (V, 4).

Григорій Турський «Історія франків» (II, 27, 31)

Симон Пекалід «Про острозьку війну» (I, II)

Іван Домбровський «Дніпрові камени».
Феофан Прокопович «Похвала Дніпру».

Література

1. Антична література. Навчальний посібник для студентів вищих навч. закладів/ За ред.. В. М. Миронової. – К. : Либідь, 2005. – 480 с. (наук. редакц.).
2. Багатомовний юридичний словник-довідник/ І.О. Голубовська, В.М. Шовковий, О.М. Лефтерова та ін.; відп. ред.. І.О. Голубовська, І.Ю. Штиченко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 543 с.
3. Боровский Я.М., Болдырев А.В. Учебник латинского языка. - М., 1975. -479с.
3. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. М., 1986.
4. Добиаш-Рождественская О.И.История письма в средние века:монография/О.И.Добиаш-Рождественская.-М.: "Книга",1987.-318 с.
5. Дрбоглав Д.А. Учебное пособие по средневековой латыни. Издательство Московского университета, 1993. - 144 стр.
6. Корольова Н. В. Синтаксис латинської мови. Практична частина. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – 273 с.
7. Латинский язык / Под ред. В.Н. Ярхо и В.И. Лободы. - М., 1983. -319 с.
8. Петрученко О. Латинско-русский словарь. М., 1994.
9. Подосинов А.В., Белов А.М. Русско-латинский словарь. М., 2000.
10. Соболевский. Грамматика латинского языка. Учебник. - М.: Лист Нью, 2003. - 432 с.
11. Таривердиева М.А. От латинской грамматики к латинским текстам_. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. — 176 с.
12. Тронский И.М. Историческая грамматика латинского языка. — М., 1960.
13. Чернюх Б.В. Історична граматики латинської мови. – Львів, 2008.
14. Яковенко Н.М., Миронова В.М. Латинська мова. – Львів., 2010.
15. Эрну А. Историческая морфология латинского языка. М.:Едиториал УРСС, 2010.- 312 С.
16. Українсько-давньогрецько-латинський словник : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2010. – 273 с.
17. Фёдорова Е.В.Введение в латинскую эпиграфику:учебное пособие/Е.В.Фёдорова.-М.:Издательство Московского университета,1982.-254 с.
18. Leonhardt Jurgen.La grande histoire du Latin .Des origines a nos jours./Jurgen Leonhardt.-Paris:CNRS Editions,2010.-382 p.